

Nghiên cứu khoa học xã hội về HIV/AIDS trong hợp tác STAR: Một số kết quả bước đầu

Lê Minh Giang

Bộ môn Dịch tễ học, Đại học Y Hà Nội

Nguyễn Hữu Minh

Viện Gia đình và Giới

Nguyễn Thùy Anh, Amy Dao

Bộ môn Dịch tễ học, Đại học Y Hà Nội

Trong hơn ba thập kỷ của đại dịch HIV/AIDS, bên cạnh các nghiên cứu y sinh học và dịch tễ học về HIV/AIDS, các nghiên cứu khoa học hành vi và khoa học xã hội có nhiều đóng góp đáng kể nâng cao khả năng ứng phó ở cấp độ toàn cầu.

Các nghiên cứu khoa học xã hội quốc tế trong lĩnh vực HIV nhấn mạnh tầm quan trọng của cách mà các cá nhân nhìn nhận các mối quan hệ, bản dạng và thực hành của họ trong việc quy định các hành vi nguy cơ lây nhiễm HIV (Carrier, J.M. and Magana, J.R., 1991; Vance, C., 1991). Các nhà khoa học xã hội đã nhấn mạnh tầm quan trọng của bối cảnh trong đó các điều kiện xã hội ảnh hưởng, thậm chí là quyết định các hành vi nguy cơ của một cá nhân. Họ nhấn mạnh vai trò của các yếu tố xã hội như sự phát triển kinh tế và phân tầng xã hội, sự bất bình đẳng giới đối với những khác biệt về nguy cơ (Farmer, P., et al. (eds.), 1996; Sobo, E.J., 1995; Sterk, C.E., 1999). Các nhà khoa học xã hội là những người đã tiến hành những nghiên cứu tiên phong về các can thiệp ở cấp độ hệ thống đối với các hành vi liên quan đến tình dục và tiêm chích (Parker, R.G., et al., 2000; Blankenship, K.M., et al., 2006) cũng như đưa ra các phê phán để

cải thiện các chương trình chăm sóc và chữa trị HIV (Parker, R. and Aggleton, P., 2003; Maluwa, M., et al., 2002; Link, B.G. and Phelan, J.C., 2006), xem xét cách liệu pháp kháng vi rút (ART) làm thay đổi quan niệm về HIV/AIDS (Castro A, F.P., 2004), và ghi nhận vai trò của các phong trào xã hội tạo thuận lợi cho việc tiếp cận phổ cập ART (Berkman, A., et al., 2005). Họ cũng nêu bật những hạn chế của các nghiên cứu ở cấp độ cá nhân (Blankenship, K.M., et al., 2006) và nhấn mạnh mối liên hệ giữa hành trình chữa bệnh và đáp ứng của dịch vụ y tế (Berkman, A., et al., 2005; Biehl, J., 2006; Kalofonos, I., 2006). Các nhà khoa học xã hội đã nghiên cứu các thể chế và chính sách quan trọng cho việc hình thành đặc điểm môi trường sống hàng ngày của người nhiễm hoặc có nguy cơ lây nhiễm (Nguyen, V.-K., 2006; Bayer, R. and Oppenheimer, G.M., 2000; Biehl, J., 2005; Oppenheimer, G. and Bayer, R., 2007; Pigg, S.L., 1997). Nghiên cứu gần đây về các can thiệp cấu trúc đã mở đường để các nhà khoa học xã hội có thể đóng góp một cách tích cực hơn cho việc phát triển các can thiệp giúp cải thiện điều trị, phòng chống và chăm sóc người có HIV/AIDS. *Tuy nhiên, năng lực đóng góp vào quá trình xây dựng chính sách của các nhà khoa học xã hội ở khắp nơi trên thế giới trên thực tế là không đồng đều* (Carrier, J.M. and Magana, J.R., 1991).

Ở Việt Nam, các nghiên cứu về HIV không ngừng tăng lên trong bối cảnh đổi mới các chính sách phòng chống HIV/AIDS và các chính sách liên quan. Bằng chứng là các nghiên cứu nhận được sự quan tâm và tài trợ của nhiều cơ quan trong đó có các tổ chức phi chính phủ quốc tế. Tuy nhiên, một đặc điểm nổi bật là phần lớn các nguồn tài trợ cho nghiên cứu HIV/AIDS ở Việt Nam đến từ các nhà tài trợ mang định hướng chương trình thay vì những cơ quan mang định hướng nghiên cứu. Rất nhiều các nghiên cứu HIV ở Việt Nam quan tâm đến các phân tích đặc điểm về hành vi, và xem xét tác động của HIV ở cấp độ cá nhân. Phần lớn các công trình nghiên cứu được thực hiện trên các quần thể "nguy cơ cao" bao gồm người tiêm chích ma tuý, nhóm mại dâm nữ và gần đây hơn là nhóm nam giới có quan hệ tình dục đồng giới. Các nghiên cứu này chủ yếu xem xét các yếu tố quyết định hành vi có thể dẫn đến lây nhiễm HIV, tuy nhiên chưa quan tâm đầy đủ đến câu hỏi về các yếu tố mang tính xã hội có ảnh hưởng đến thực hành ứng phó cũng như sự phát triển của dịch ở Việt Nam.

Trong hơn 4 năm qua, với tài trợ của Tổ chức Các Viện Sức khoẻ Quốc gia Hoa Kỳ (NIH), Trường Đại học Columbia, Hoa Kỳ đã triển khai chương trình "Tiếp cận khoa học xã hội trong nghiên cứu HIV/AIDS" (viết tắt là STAR) hợp tác với Đại học Y Hà Nội và một số cơ quan nghiên cứu và tổ chức phi chính phủ Việt Nam nhằm nâng cao năng lực nghiên cứu

khoa học xã hội về HIV/AIDS. Các hoạt động của chương trình bao gồm hoạt động nghiên cứu áp dụng phương pháp nghiên cứu khoa học xã hội, đào tạo nghiên cứu viên, tổ chức các hội thảo về khoa học xã hội trong nghiên cứu HIV/AIDS, và hỗ trợ kỹ thuật cho trưng bày "Nỗi Đau và Hy Vọng: 20 năm HIV/AIDS ở Việt Nam" do Trung tâm Nghiên cứu và Phát triển Sức khỏe Cộng đồng (CCRD) và Bảo tàng Dân tộc học Việt Nam (VME) tổ chức vào tháng 11/2010. Các bài báo đăng trong số tạp chí này là sản phẩm của chương trình đào tạo cho nghiên cứu viên giai đoạn II. Chương trình cung cấp một số nền tảng lý thuyết liên quan đến nhân học y tế, khoa học chính trị, các khía cạnh lịch sử và đạo đức của y tế công cộng và nhấn mạnh vào việc chuyển những nghiên cứu dựa trên nền tảng lý thuyết trở thành những nội dung có ý nghĩa đóng góp về chính sách. Bên cạnh mục tiêu cung cấp kiến thức, các khóa học hướng đến việc cung cấp kỹ năng cơ bản trong việc phân tích các dữ liệu định tính và viết bài nghiên cứu định tính. Đặc biệt, các khóa học hướng đến mục tiêu xây dựng tư duy phản biện của nghiên cứu viên thông qua việc phân tích mang tính phê phán đối với các phát hiện và phương pháp, đánh giá về tính chặt chẽ, mới mẻ và tầm quan trọng của nghiên cứu trong lĩnh vực HIV/AIDS. Chương trình đào tạo cũng quan tâm đến việc xây dựng cho các nghiên cứu viên những hiểu biết cơ bản về đạo đức nghiên cứu, đặc biệt khi tiến hành nghiên cứu trên đối tượng nguy cơ cao. Đặc điểm nổi bật của chương trình đào tạo là định hướng nghiên cứu tận dụng các số liệu đã sẵn có, nội dung đào tạo và tài liệu tham khảo được lựa chọn kỹ lưỡng để phù hợp với đối tượng học viên, nội dung bao gồm cả lý thuyết và phương pháp, và nhấn mạnh cách tiếp cận khoa học xã hội liên ngành trong nghiên cứu HIV/AIDS.

Chương trình đào tạo đã lựa chọn 15 học viên trong tổng số hơn 80 ứng viên. Đây là những nghiên cứu viên tiềm năng trên lĩnh vực nghiên cứu khoa học xã hội, y tế công cộng hoặc đang trực tiếp tham gia các dự án can thiệp trên lĩnh vực phòng chống HIV/AIDS. Các học viên đã tham dự ba khóa tập huấn trong năm 2012 lần lượt về lý thuyết và phương pháp khoa học xã hội trong nghiên cứu HIV/AIDS, kỹ năng phân tích các số liệu sẵn có của dự án, và kỹ năng viết bài báo nghiên cứu định tính. Các học viên tiếp cận với bộ số liệu do các nghiên cứu viên đào tạo trong giai đoạn I thu thập về các chủ đề như nguy cơ lây nhiễm HIV/STIs trên nhóm nam bán dâm đồng giới, tác động của chuyển đổi chính sách phòng, chống ma túy và hậu quả HIV/AIDS, và mong ước và khát vọng sống của nam giới ở một vùng nông thôn và nguy cơ lây nhiễm HIV. Một số học viên quyết định sử dụng số liệu của cơ quan mình có liên quan đến chủ đề của

khoá học. Trong giai đoạn phân tích và viết bài, các học viên nhận được sự hướng dẫn trực tiếp của các chuyên gia Việt Nam giàu kinh nghiệm nghiên cứu và giảng dạy.

Chương trình hợp tác "Tiếp cận khoa học xã hội trong nghiên cứu HIV/AIDS" (STAR) xin chân thành cảm ơn sự đóng góp của các giảng viên Việt Nam và chuyên gia nước ngoài, nỗ lực cá nhân và tập thể của các nghiên cứu viên trong suốt thời gian vừa qua. Đặc biệt, chúng tôi gửi lời cảm ơn đến Cơ quan tài trợ NIH và Tạp chí Nghiên cứu Gia đình và Giới đã giúp đỡ chúng tôi hoàn thành chuyên mục về những đóng góp bước đầu của khoa học xã hội trong lĩnh vực HIV/AIDS ở Việt Nam. Để có thể tiếp tục phát triển hơn vai trò của khoa học xã hội trong phòng chống HIV/AIDS ở Việt Nam, chúng tôi mong tiếp tục nhận được sự quan tâm, hỗ trợ của các nghiên cứu viên, các nhà lập chính sách và các cán bộ chương trình trong lĩnh vực HIV/AIDS và các lĩnh vực liên quan ■

Tài liệu tham khảo

- Bayer, R. and Oppenheimer, G.M. 2000. *Aids doctors, voices from the epidemic*. New York, Oxford University Press
- Berkman, A., Garcia, J., Munoz-Laboy, M., Paiva, V. and Parker, R. 2005. "A critical analysis of the Brazilian response to HIV/AIDS: Lessons learned for controlling and mitigating the epidemic in developing countries". *American Journal of Public Health*, 95, 7, 1162-1172
- Biehl, J. 2005. *Vita: Life in a Zone of Social Abandonment*. Berkeley, University of California Press
- Blankenship, K.M., Friedman, S.R., Dworkin, S. and Mantell, J.E. 2006. "Structural interventions: Concepts, challenges and opportunities for research", *Journal of Urban Health-Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 83, 1, 59-72.
- Carric, J.M. and Magana, J.R. 1991. "Use of Ethnosexual Data on Men of Mexican Origin for Hiv Aids Prevention Programs". *Journal of Sex Research*, 28, 2, 189-202.
- Castro A. F.P. 2004. "Adherence and cost of treatment: The need for a biosocial approach in the understanding of user-fees and its impact on adherence to antiretrovirals". *Int Conf AIDS*., Bangkok.
- Farmer, P., Connors, M. and Simmons, J. (eds.). 1996. *Women, poverty, and AIDS: sex, drugs, and structural violence*. Common Courage Press, Monroe, ME.
- Kalofonos, I. 2006. "Treating AIDS in Central Mozambique: Hunger, Activism, and Evangelism". *The Social Impacts of ARV Scale-up: Developing an*

- Interdisciplinary Research Agenda*. New York, NY. Sponsored by the HIV Center for Clinical and Behavioral Studies at the New York State Psychiatric Institute and Columbia University.
- Link, B.G. and Phelan, J.C. 2006. "Stigma and its public health implications". *Lancet*, 367, 9509, 528- 529.
- Maluwa, M., Aggleton, P. and Parker, R. 2002. "HIV and AIDS-Related Stigma, Discrimination, and Human Rights", *Health and Human Rights*, 6, 1, 1-18.
- Nguyen, V.-K. 2006. "Rethinking adherence and reproduction in the era of expanded use of ART in Africa", *The Social Impacts of ARV Scale-up: Developing an Interdisciplinary Research Agenda*. New York, NY, Sponsored by the HIV Center for Clinical and Behavioral Studies at the New York Stat Psychiatric Institute and Columbia University.
- Oppenheimer, G., Bayer, R. 2007. *Shattered Dreams?: An Oral History of the AIDS Epidemic in South Africa* New York, Oxford University Press.
- Parker, R. and Aggleton, P. 2003. "HIV and AIDS-related stigma and discrimination: a conceptual framework and implications for action", *Social Science & Medicine*, 57, 1, 13-24.
- Parker, R G., Easton, D. and Klein, C H. 2000. "Structural barriers and facilitators in HIV prevention: a review of international research". *AIDS*, 14 Suppl 1, S22-32.
- Pigg, S.L. 1997. "Authority in Translation: Finding, Knowing, Naming and Training 'Traditional Birth Attendants' in Nepal", in Sargent, R.E.D.-F.a.C.F. (ed.), *Childbirth and Authoritative Knowledge. Cross Cultural Perspectives*, Berkeley, University of California Press.
- Sobo, E.J. 1995. *Choosing unsafe sex: AIDS-risk denial among disadvantaged women*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Sterk, C.E. 1999. *Fast lives: women who use crack cocaine*, Philadelphia, Pa., Temple University
- Vance, C. 1991. "Anthropology Rediscovered Sexuality: A Theoretical Comment", *Social Science & Medicine*, 33, 8, 875-84.